

УДК: 004.9: [37.091.212-054.6:811.161.2-047.23]

Яна ГЛАДИР, кандидат філологічних наук; старший викладач кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки ДВНЗ "Криворізький національний університет"

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ)

Yana HLADYR, Senior Lecturer of the Department of Engineering Pedagogy and Language Training, State Higher Educational Institution "Kryvyi Rih National University"

SPECIAL ASPECTS OF THE USE OF MODERN DIDACTIC TOOLS IN THE PROCESS OF PRE-PROFESSIONAL EDUCATION OF FOREIGN STUDENTS (IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING)

У статті розглянуто специфіку застосування останніх досягнень інформаційних технологій як дидактичних засобів навчання під час роботи з іноземними студентами. Виходячи з особливостей викладання української (російської) мови як іноземної на первинному (допрофесійному) етапі роботи з іноземцями, автор з'ясовує дидактичний потенціал використання новітніх мобільних телефонів (смартфонів) і (або) планшетів та хмарних технологій у навчальному процесі. Охарактеризовано переваги та недоліки роботи з такими дидактичними засобами, зроблено висновки щодо їх дидактичного і виховного впливу на іноземців, ролі в підвищенні рівня професійної компетентності викладача вишу.

Ключові слова: інформаційні технології в навчальному процесі, хмарні технології, дидактичні засоби, допрофесійна підготовка іноземних студентів, українська (російська) мова як іноземна.

Summary. The article deals with the specifics of the application of the recent advances in information technology as didactic teaching tools while working with foreign students. Based on the peculiarities of teaching Ukrainian (Russian) as a foreign language at the primary (preprofessional) stage of working with foreigners, the author finds out the didactic potential of using the latest mobile phones (smartphones) and / or tablets and cloud technologies in the learning process. The advantages and disadvantages of working with such didactic tools are described, conclusions about their didactic and educational influence on foreigners and

their role in increasing the level of professional competence of the university professor are made.

Key words: information technologies in the educational process, cloud technologies, didactic tools, preprofessional education of foreign students, Ukrainian (Russian) language as a foreign language.

Мета: з'ясувати значущі специфічні особливості та визначити дидактичний потенціал застосування смартфонів (планшетів) та хмарних технологій як дидактичних засобів навчання під час вивчення мови як іноземної студентами-іноземцями на етапі їх допрофесійної підготовки (під час навчання на підготовчому відділенні для іноземців).

Постановка проблеми в загальному вигляді. Підготовка іноземних студентів, зокрема її допрофесійний етап, продовжує набувати популярності серед вітчизняних вишів. Так само популяризується і її наукове та методичне обґрунтування серед українських науковців, у коло інтересів котрих усе частіше потрапляють різноаспектні проблеми роботи з іноземними студентами. Однією з таких є надання закладами освіти якісних послуг іноземним студентам, насамперед, на первинному етапі допрофесійної підготовки, завданням якої є передусім набуття іноземними слухачами належного для отримання подальшої освіти рівня володіння мовою. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки передбачає активне впровадження у навчально-виховний процес останніх досягнень інформаційних технологій з метою підвищення його ефективності [6, с. 12]. Отже, питання синхронізації активного розвитку інформаційних технологій та

можливостей застосування їх останніх досягнень у навчальному процесі залишається завжди відкритим у педагогіці, позаяк містить філософську дихотомію науково-технічного поступу і людського фактора.

Аналіз досліджень і публікацій. Різномічні питання роботи з іноземними студентами ґрунтовно досліджували Н. Булгакова, Т. Демет'єва, В. Груцяк, О. Корогун, Т. Шмоніна, Я. Проскуркіна, І. Сладких, О. Резван, Д. Порох, Сін Чжефу та інші. Деякі педагогічні аспекти мовної підготовки розкрито в дисертаційних працях В. Коломієць (у роботі представлено процес формування професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор) [4] та О. Палкої, де репрезентовано модель підготовки іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики [7]. Особливої уваги заслуговує дисертація В. Кузьміна, котрий дослідив проблему інформаційно-комп'ютерної готовності іноземних студентів до навчання, запропонувавши процесну модель формування названої готовності як компонент профорієнтованого навчання [5, 9].

Л. Карташова, розглядаючи IT-готовність як нову якісну характеристику учителя суспільно-гуманітарних дисциплін, слушно зазначає: "Це новоутворення ... розглядається нами як інтегративна якість особистості, що визначає потенційну підготовленість ... до виконання навчально-виховної діяльності в умовах інформаційного суспільства" [3, с. 91]. Н. Бухлова узгоджує таку готовність передусім із розвитком "самооцінки і взаємооцінки, здатності до самоаналізу і взає-

моаналізу, самокорекції та взаємокорекції", а безпосередню компетентність сучасного вчителя-філолога вбачає саме у "здатності і готовності до ефективного формування мовної особистості учнів, ... в умовах оновленого змісту освіти, запровадження ефективних інноваційних технологій навчання" [1, с. 131]. На нашу думку, Р. Гуревич сповна вмотивовано пов'язував інформаційну культуру людини передусім із здатністю існувати в інформаційному суспільстві з його новизною та швидкоплинністю [2, с. 355].

Отже, не дивно, що одним із найактуальніших питань сучасної педагогічної думки залишається використання інформаційних технологій і найсучасніших засобів навчання як щодо готовності викладача (особливо викладача-мовника), так і готовності студента. Якщо теоретичний аспект застосування дидактичних засобів досліджували багато авторитетних педагогів (Л. Прессман, М. Ярмаченко, Т. Назарова та ін.), то проблема доцільності й умотивованості використання найновіших, зокрема хмарних технологій, під час роботи з іноземними студентами у процесі вивчення мови як іноземної є не лише маловивченою, а й справді надактуальною.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, під час вивчення мови як іноземної інформаційні технології передусім слід використовувати системно й умотивовано, на певних етапах заняття. Зупинимось на найбільш виправданих і доступних, зважаючи на специфіку методики викладання мови студентам-іноземцям, новітніх дидактичних засобах – застосуванні мобільних телефонів (планшетів) та хмарних технологій.

Ні для кого не секрет, що у вітчизняних освітніх реаліях у викладача не завжди є технічна можливість систематично використовувати мультимедійні пристрої та комп'ютери під час навчальних занять. Найчастіше ними послуговуються в окремих випадках або під час засвоєння чи відпрацювання окремих тем, виконання певних завдань тощо. До того ж певним недоліком проведення занять із російської (української) мови як іноземної у спеціально обладнаних комп'ютерних класах і (або) з використанням мультимедійних пристроїв, електронних дошок є часомісткість цього процесу і залежність якості заняття від технічних умов (наявності дротового Інтернету, спеціального освітлення для мультимедійного пристрою, специфіки його розміщення в кабінеті, технічних можливостей встановлених моделей комп'ютерів, версій установлених програм, технічно-експлуатаційного стану пристроїв і т. ін.).

У той же час у процесі вивчення мови як іноземної їхнє застосування є необхідним, зважаючи на конкретні навчальні цілі, досягнення яких цього потребує (наприклад, формування стійких навичок правильної вимови, здійснення тестового контролю, виконання дистанційних завдань тощо). Тому тут найсучасніші досягнення інформаційних технологій – сучасні мобільні телефони (смартфони) та (або) планшети – стають у нагоді.

У групі іноземних студентів зазвичай 8–12 осіб, тому викладач сповна може контролювати як якість виконання завдань, так і обсяги користування Інтернет-ресурсом і власне телефоном, що фактично неможливо зробити за наявності вітчизняної аудиторії в 30–90 осіб. За допомогою смартфонів викладач без зайвих зусиль працює у будь-якій у сенсі технічного оснащення аудиторії (не потрібен ні час на встановлення мультимедіа, ні драти та електрика, ні правильно улаштований екран, немає залежності від джерела електричного струму). Навіть на первинних етапах вивчення мови як іноземної, коли зі студентом-іноземцем спілкуватися ще досить важко (навіть за допомогою мови-посередника), використання смартфонів і веб-додатків на заняттях не викликає додаткових труднощів, оскільки в них встановлені ідентичні англомовні версії додатків.

Використання смартфонів, як правило, передбачає застосування хмарних технологій. Найперша і найдоступніша – хмарний сервіс Google Apps, який містить потрібні для роботи, досить прості в роботі веб-додатки Google – пошта Gmail, перекладач Google Translate, Google Диск, Google Документи, Таблиці, Презентації, а також відеохостинг YouTube. Можна використовувати хмарні файлоховища, які підтримуються Android, iOS, Windows Phone 8 – Dropbox, SkyDrive. Крім того, на нашу думку, з навчальною метою доцільно користуватися спрощеними мобільними додатками Office Online – онлайн-пакемом офісних додатків для роботи з текстовими файлами (Microsoft Office Word, Excel, PowerPoint, OneNote). На заняттях ефективно використовувати і популярний загальнодоступний мобільний додаток Viber.

Хмарні сервіси доступні будь-кому, у кого є смартфон (планшет), а, як правило, в іноземних студентів не буває навіть поодиноких випадків відсутності цього сучасного пристрою комунікації (зауважимо, що з явищем відсутності смартфона або невміння (небажання) ним користуватися, на жаль, ще сповна реально зіткнутися в роботі з вітчизняними студентами, і це викликає дидактичні склад-

нощі). Ще одним безумовним плюсом мобільних додатків як ефективним дидактичним засобом є їхнє регулярне самооновлення через Інтернет, що робить найновіші функції веб-додатків автоматично доступними для пересічного користувача.

Під час вивчення української (російської) мови як іноземної смартфони та хмарні сервіси як дидактичні засоби найчастіше використовують так.

1. Під час навчального заняття будь-якого типу викладач через Google Gmail або через Viber надсилає заздалегідь розроблені навчальні матеріали в електронному вигляді; вони миттєво завантажуються на кожен смартфон (планшет); виводяться на мобільні екрани в готовому для роботи вигляді. Це вивільняє час на занятті, зменшує користування традиційною дошкою або паперовими роздавальними матеріалами. Останній з електронних навчальних матеріалів, що надходить до студентів у такий спосіб, має перевагу в тому, що викладач має змогу миттєво переконатися, що всі присутні отримали й завантажили навчальні матеріали; вони не потребують додаткових витрат на роздрукування; можуть бути кольоровими або анімаційними, що посилює ефективність їхнього сприйняття; вони зберігаються у пам'яті смартфона тривалий час або легко переносяться на інший пристрій (домашній ПК, ноутбук тощо). У цьому випадку використання "засобів навчання нового покоління", за слушним зауваженням Л. Сушенцевої, – це дійсно "досягнення кращих дидактичних результатів з меншою затратою сил і часу" [8, с. 340].

Наприклад, під час вивчення з іноземцями однієї з найскладніших для розуміння теми "Дієслова руху" викладач пояснює роль префікса у створенні нових дієслів руху від дієслова "ходити": переходити, підходити, обходити, входити, виходити. Цей матеріал і особливо значенні дієслівні нюанси зазвичай засвоюються іноземцями дуже важко з причини відсутності повних граматичних аналогів у відомих їм мовах. Викладач створює ілюстративний анімаційний ролик, зображає людину, котра виконує зазначені дії, об'єднані відповідним ситуативним сюжетом: переходить дорогу, обходить калюжу, підходить до університету, входить в університет і виходить із нього. Такий ролик наочно ілюструє особливість української (російської) мови утворювати нові значення дієслів за допомогою префікса. На етапі пояснення нового навчального матеріалу викладач розсилає анімаційний ролик, і студенти мають змогу швидко, і навіть без затрат часу на попередній переклад дієслів зрозуміти їхнє значення.

Тепер вони можуть самі легко перекласти усі ці дієслова рідною мовою.

Так само тематичні таблиці (які досить широко використовують різноманітні навчально-методичні комплекси (НМК) під час вивчення мови як іноземної) можна не писати на дошці, не демонструвати на мугимедійному пристрої або в традиційному паперовому варіанті, а підготувати заздалегідь в електронному вигляді, розіслати студентам на занятті або до його початку і працювати з ними на екранах смартфонів (планшетів). Це також відчутно заощаджує навчальний час. (Зауважимо, що в аудиторії іноземних студентів це не зумовить технічних ускладнень або труднощів, позаяк усі іноземці зазвичай мають останні моделі смартфонів й обізнані в роботі з мобільними додатками).

Окрім названого, Google Gmail, Viber та смарт-фотокамера дають можливість викладачеві сфотографувати використані під час заняття навчальні матеріали, дошку тощо та надіслати їх відсутнім студентам. Так само викладач має змогу миттєво надіслати додаткові або індивідуальні завдання, поспілкуватися зі студентами, об'єднавши їх у групу тощо.

2. Відеохостінг YouTube володіє потужним дидактичним ресурсом, зокрема з вивчення мови як іноземної. Він пропонує користувачеві десятки найрізноманітніших відеороликів, де демонструються як найновіші підручники та посібники з вивчення мови, так і пропонується для перегляду вивчення окремих тем граматики, демонструються елементи методик вивчення мови іноземними студентами, які практикують різні виші. Особливість користування мобільним YouTube як дидактичним засобом полягає в тому, що іноземний студент (особливо на етапі допрофесійної підготовки) навряд чи здатен ефективно скористатися ним самостійно, без викладача. Саме викладач має здійснити ґрунтовну підготовку до використання студентами YouTube-ресурсу на занятті як домашнього завдання або у процесі організації самостійної роботи. По-перше, викладачеві слід уважно переглянути й відсортувати навчальний матеріал відеохостінгу, оскільки навчальні відеоматеріали для іноземців можуть бути різного авторства й містити разом із навчальним матеріалом елементи політичної пропаганди, неповаги до культурних традицій певних народів (рас) або просто "зайву" інформацію чи небажані приклади.

Так, у низці навчальних відеороликів щодо визначальних особливостей української мови фігурує приклад "Аргентина манить негра". І хоча автори цих ро-

ликів, очевидно, намагалися навести теплий приклад, щоб проілюструвати відповідні мовні явища, усе ж користуватися таким навчальним відеоматеріалом в аудиторії іноземних студентів вочевидь неможливо, оскільки це може зумовити неоднозначну реакцію присутніх африканських студентів, адже слово "негр" має зневажливе забарвлення.

Крім того, навіть вдалі відеоуроки з вивчення мови як іноземної можуть базуватися на різних підручниках та НМК, а якщо відеоматеріал суттєво виходить за межі комунікативного мінімуму НМК, з яким працює конкретний викладач, ефективність роботи з ним буде мінімальною.

З іншого боку, дидактичні відеоматеріали YouTube (за умови правильно підбраного поурочного матеріалу) можуть досить ефективно використовуватися для відпрацювання фонетичних навичок, формування вимови, для ілюстрації додаткових комунікативних ситуацій. Зручність застосування мобільного YouTube і його відеоматеріалів як дидактичного засобу в тому, що переглядати відеоролики, запам'ятовувати і відтворювати вимову, працювати на відеотренажері, а значить, удосконалювати техніку мовленнєвої діяльності студент має фактично повсякчасну можливість, адже мобільний телефон завжди з ним. Отже, студент отримує змогу робити це за допомогою навушників під час поїздки у транспорті, на перерві, у будь-яку вільну хвилину. До того ж у нейролінгвістиці панує думка, що так до процесу вивчення мови долучається додатковий, підсвідомий канал сприйняття інформації.

3. Під час вивчення мови як іноземної свою специфіку має робота з веб-додатком GoogleTranslate. З одного боку, справді суттєво полегшує і пришвидшує переклад потрібного слова під час вивчення мови – нарівні зі словниками, які містять поурочний комунікативний мінімум, та із класичними паперовими академічними словниками, якими традиційно користуються під час вивчення мови як іноземної.

GoogleTranslate озброєний не лише перекладом слова одразу кількома мовами, транслітерацією, характеристикою граматичної приналежності, полісемією, прикладами вживання слова, а й миттєво озвученою вимовою, що справді важливо для якісного вивчення, наприклад, російської мови як іноземної. Знову ж таки послугоування таким веб-перекладачем на занятті суттєво заощаджує навчальний час. На перший погляд здається, що цими потужними показниками він перевершує академічні словники та поурочні словники НМК. Проте використання останніх

двох як ефективного дидактичного засобу теж не втратило своїх позицій під час вивчення мови як іноземної, адже, по-перше, GoogleTranslate автоматично володіє всіма недоліками електронного носія інформації (віртуальність, залежність від стану мобільного пристрою, наявності Інтернету тощо); по-друге, особливо на первинних етапах вивчення мови, під час допрофесійної підготовки, він здебільшого додатково ілюструє ретельно підібраний матеріал словників поурочного комунікативного мінімуму (які є частиною НМК).

4. Веб-додатки GoogleДокументи, Таблиці, Презентації застосовуються для завантаження запропонованих викладачем документів та роботи з ними; перегляду або створення навчальних презентацій. Останнім часом створення навчальних презентацій на задану викладачем тему набуває все більшої популярності під час роботи з українськими студентами. У даному напрямі робота з іноземними студентами не є винятком. Навіть якщо вони не привезли з батьківщини або ще не придбали тут ПК чи ноутбук, робота в мобільному додатку GoogleДокументи, Таблиці, Презентації надає можливість навіть шойно прибулим студентам-іноземцям створювати навчальні презентації. Інша річ, що неволодіння мовою суттєво перешкоджає цьому. Тому, звичайно, створення повноцінних презентацій російською (українською) мовою як іноземною можливе лише у другому семестрі навчання, коли студенти вже набувають достатнього рівня володіння мовою.

У ході підготовки до виховних заходів, наприклад, Міжнародного дня рідної мови іноземні студенти охоче створюють міні-презентації з поки що мінімальним використанням російської (української) мови, яку вони вивчають на підготовчому факультеті (відділенні). Такі презентації розповідають про їхню культуру, звичаї, побут, традиційний національний одяг або традиційну їжу рідної для іноземців країни. Презентацію можна доповнити розповіддю або кадрами, які демонструють, зокрема, на яку українську їжу схожа їхня улюблена страва або на який український одяг схожий їхній національний костюм.

Завдання викладача в такому випадку – проконтролювати, щоб текст презентації, яким простим та елементарним він не був би, створювався студентом самостійно, із використанням граматичних конструкцій та лексики, засвоєних на попередніх уроках мови, адже навчальної мети буде досягнуто лише в даному випадку. Такі студентські міні-презентації демонструються на мультимедійному

пристрої, коментуються як власне іноземцями, так і всіма присутніми під час заходу і, таким чином, мають ще й потужний виховний потенціал – сприяють "діалогу культур", виховують міжкультурну і міжнаціональну взаємну толерантність, сприяють пришвидшенню адаптаційних процесів, допомагають інтегруватися в українське освітнє та культурне середовище.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, використання сучасних дидактичних засобів навчання (смартфонів (планшетів) та хмарних сервісів), по-перше, має свою автентичну специфіку під час роботи з іноземними студентами, зокрема, у процесі мовної допрофесійної підготовки; по-друге, виявляє як незаперечні переваги, так і дидактичні недоліки. До переваг слід віднести передусім технічну зручність, автономність і малогабаритність, доступність застосування мобільних телефонів, веб-додатків та хмарних сервісів як дидактичних засобів. Під час вивчення мови як іноземної вони дозволяють швидко перекласти потрібне слово, проілюструвати навчальний матеріал, узагальнити його, більш якісно (або додатково) відпрацювати той чи інший граматичний елемент, поліпшити роботу над вимовою, підвищити якість словникової роботи на занятті, ефективно посприяти самостійній роботі іноземців, виконанню домашніх або додаткових завдань, а також використати відеодосвід роботи з іноземними студентами інших навчальних закладів. До недоліків можна віднести неефективність або й неможливість використання більшої частини хмарних сервісів як дидактичних засобів без участі викладача (а сучасний викладач вищу, на жаль, не завжди може продемонструвати готовність до використання останніх інформаційних технологій у навчальному процесі); наявність неякісних навчальних матеріалів на YouTube тощо.

Тим не менш, не викликає сумнівів, що сьогодні завдяки смартфонам та хмарним сервісам безпосередній контакт з іноземними студентами стає більш доступним, а виховний вплив на них – відчутнішим. Використання смартфонів та хмарних сервісів як дидактичних засобів вимагає від викладача ВНЗ креативності, професійної компетентності, готовності до інноватики в навчальному процесі під час викладання мови як іноземної.

У подальшому перспективним зали-

шається питання з'ясування ролі інформаційних технологій у царині виховної роботи з іноземними студентами або у пришвидшенні адаптаційних процесів під час допрофесійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухлова Н. В. Науково-теоретичні засади формування готовності вчителя-філолога до інноваційно-технологічної діяльності щодо розвитку мовної та літературної компетентностей учнів / Н. Бухлова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 41. – Донецьк, 2015. – Серія : Мовно-літературні студії. – С. 129–137.
2. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця / Р. Гуревич // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень : зб. наук. праць. – Київ, 2003. – С. 354–360.
3. Карташова Л. А. Формування IT-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних дисциплін / Л. Карташова // Педагогічний дискурс. – 2010. – Вип. 8. – С. 90–97.
4. Коломієць В. С. Формування професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. С. Коломієць. – Київ, 2001. – 22 с.
5. Кузьминов В. И. Проектирование процессной модели развития информационно-компьютерной готовности иностранных студентов к обучению в российских вузах : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.08. / Кузьминов В. И. – Калининград, 2007. – 120 с.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
7. Палка О. В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Палка. – Київ, 2003. – 18 с.
8. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : [монографія] / Л. Сушенцева ; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 439 с.

REFERENCES

1. Buxlova N. V. Naukovo-teoretychni zasady formuvannja hotovnosti vchytelja-filoloha do innovacijno-texnologichnoji dijalnosti shchodo rozvytku movnoji ta literaturnoji kompetentnostej uchniv / N. Buxlova // Doneckyj visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. – T. 41. – Doneck, 2015. – Serija : Movno-literaturni studiji. – S. 129–137.
2. Gurevych R. S. Formuvannja informacijnoji kultury majbutnyogo faxivcya / R. Gurevych // Pedagogika i psihologiya profesijnoidi osvity : rezultaty doslidzhen : zb. nauk. pracz. – K., 2003. – S. 354–360.
3. Kartashova L. A. Formuvannja IT-gotovnosti yak novoyi yakisnoji karakterystyky uchytelya suspilno-gumanitarnyx dyscyplin / L. Kartashova // Pedagogichnyj dyskurs. – 2010. – Vyp. 8, s. 90–97.
4. Kolomyiecz V. S. Formuvannja profesijnih movlennyevyh umin u studentiv inozemnego pohodzhennja zasobamy kompleksnyh dydaktychnyh igor : avtoref. dys. ...kand. ped. n. : 13.00.04 / V. S. Kolomyiecz. – K., 2001. – 22 s.
5. Kuzmynov V. Y. Proektyrovane processnoj modely razvytyya ynformacijno-kompyuternoj gotovnosti ynostrannyx studentov k obuchenyyu v rossijskix vuzax : dys. ...kand. ped. nauk. : 13. 00. 08. / V. Y. Kuzmynov. – Kalynyngrad, 2007. – 120 s.
6. Nacionalna strategiya rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky. <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
7. Palka O. V. Pidgotovka inozemnyx studentiv vyshchih navchalnyh zakladiv tehničnogo profilyu Ukrainy do vyvchennja profesijnoidi leksyky : avtoref. dys. ...kand. ped. n. : 13.00.04 / O. V. Palka. – K., 2003. – 18 s.
8. Sushenceva L. L. Formuvannja profesijnoidi mobilnosti majbutnix kvalifikovanyx robitnykiv u profesijnotehničnyh navchalnyh zakladah: teoriya i praktyka : monografiya / L. Sushenceva; Instytut profesijnoidi texničnoji osvity NAPN Ukrainy. – Kryvyj Rig : Vydavnychij dim, 2011. – 439 s.

Стаття надійшла 27.02.2018 р.